DIQQAT YETISHMOVCHILIGI VA GIPERAKTIVLIK SINDROMIGA EGA BOLALARNI INKLYUZIV TA'LIM SHAROITIDA O'QITISHNING PEDAGOGIK XUSUSIYATLARI

Abdialimova Kamola Marat qizi
Shakirova Ruxshona Farhodovna
Botirova Muslima Komiljon qizi
Chirchiq davlat pedagogika universiteti Turizm fakulteti
Xorijiy til va adabiyoti (ingliz tili) yo'nalishi 2-kurs talabalari

Annotatsiya: Ushbu maqolada diqqat yetishmovchiligi va giperaktivlik sindromiga ega bolalarni inklyuziv ta'lim sharoitida o'qitishning o'ziga xos pedagogik jihatlari yoritiladi. Mazkur toifadagi o'quvchilarning psixologik xususiyatlari, ularning ta'lim jarayonidagi qiyinchiliklari va samarali o'qitish metodlari tahlil qilinadi. Shuningdek, individual yondashuv, moslashtirilgan o'quv dasturlari va pedagogik qo'llab-quvvatlashning ahamiyati asoslab beriladi. Inklyuziv ta'lim orqali bolalarda ijtimoiy moslashuv, o'ziga ishonch va kommunikativ ko'nikmalar shakllanishi ko'rsatib o'tiladi.

Аннотация: В данной статье рассматриваются педагогические особенности обучения детей с синдромом дефицита внимания и гиперактивности в условиях инклюзивного образования. Анализируются психологические характеристики таких детей, трудности обучения и эффективные методы преподавания. Особое внимание уделяется индивидуальному подходу и адаптированным образовательным программам.

Annotation: This article examines the pedagogical features of teaching children with Attention Deficit Hyperactivity Disorder in inclusive education settings. It analyzes their psychological characteristics, learning challenges, and effective teaching strategies, emphasizing individualized approaches and adapted learning programs.

Kirish

Zamonaviy ta'lim tizimida inklyuzivlik tamoyili tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda. Har bir bolaning sifatli ta'lim olish huquqi mavjud bo'lib, bu huquqni ta'minlashda inklyuziv ta'lim alohida o'rin tutadi. Ayniqsa, diqqat yetishmovchiligi va giperaktivlik sindromiga ega bolalar bilan ishlash pedagoglardan yuqori darajadagi kasbiy mahorat va moslashuvchan yondashuvni talab etadi.

DEGSga ega bolalar ko'pincha diqqatni jamlay olmaslik, impulsivlik va ortiqcha faollik kabi xususiyatlar bilan ajralib turadi. Bu esa ularning o'quv jarayoniga moslashishini murakkablashtiradi. Shu sababli inklyuziv ta'lim sharoitida bunday bolalarni o'qitishning samarali pedagogik mexanizmlarini ishlab chiqish dolzarb masala hisoblanadi.

Asosiy qism

Inklyuziv ta'lim tizimi barcha o'quvchilarni teng huquqli ishtirokchi sifatida ko'radi va ularning individual ehtiyojlarini hisobga olgan holda ta'lim jarayonini tashkil etishni nazarda tutadi. DEGSga ega bolalar uchun bu yondashuv ayniqsa muhimdir.

DEGSga ega bolalarning asosiy xususiyatlari:

- diqqatning tez chalg'ishi;
- topshiriqlarni oxirigacha bajarmaslik;
- ortiqcha harakatchanlik;

• impulsiv qarorlar qabul qilish.

Bu xususiyatlar o‘quv jarayonida qiyinchiliklar tug‘diradi, ammo to‘g‘ri pedagogik yondashuv orqali ularni samarali boshqarish mumkin.

Inklyuziv ta’limning asosiy pedagogik yondashuvlari:

1. Individual yondashuv

Har bir bolaning psixologik va kognitiv xususiyatlarini hisobga olib o‘qitish zarur. Bu orqali o‘quv materialini o‘zlashtirish darajasi oshadi.

2. Qisqa va aniq topshiriqlar

Murakkab va uzoq vazifalar DEGS bolalarini charchatadi. Shu sababli topshiriqlar qisqa va tushunarli bo‘lishi kerak.

3. Vizual va interaktiv metodlar

Rasmlar, diagrammalar, video materiallar va o‘yin elementlari diqqatni ushlab turishga yordam beradi.

4. Rag‘batlantirish tizimi

Har qanday kichik yutuqni e’tirof etish bolada motivatsiyani oshiradi.

5. Tartibli va barqaror muhit

Aniq qoidalar va tartib bolaga o‘zini xavfsiz his qilish imkonini beradi.

Inklyuziv ta’limning ijtimoiy va psixologik samarasi

Inklyuziv muhit nafaqat DEGSga ega bolalar, balki boshqa o‘quvchilar uchun ham foydalidir. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, bunday muhitda o‘sgan bolalar:

• bag‘rikeng va empatik bo‘lib ulg‘ayadi;
• ijtimoiy moslashuv darajasi yuqori bo‘ladi;
• jamoada ishlash ko‘nikmalari rivojlanadi.

DEGSga ega bolalar esa o‘zlarini jamiyatning ajralmas qismi sifatida his qila boshlaydi.

Bu ularda o‘ziga ishonchni oshiradi va psixologik barqarorlikni shakllantiradi.

Muammolar va istiqbollar

Inklyuziv ta’limni to‘liq joriy etishda bir qator muammolar mavjud:

• o‘qituvchilarning yetarli tayyorgarlikka ega emasligi;
• maxsus metodik materiallar yetishmasligi;
• sinflarda o‘quvchilar sonining ko‘pligi;
• ota-onalarning noto‘g‘ri qarashlari.

Shu bilan birga, zamonaviy pedagogik texnologiyalar va innovatsion yondashuvlar ushbu muammolarni bartaraf etishda muhim rol o‘ynaydi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, diqqat yetishmovchiligi va giperaktivlik sindromiga ega bolalarni inklyuziv ta’lim sharoitida o‘qitish zamonaviy pedagogikaning eng muhim va dolzarb yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Bu toifadagi bolalar bilan ishlash faqat bilim berish jarayoni emas, balki ularning psixologik holatini tushunish, individual ehtiyojlarini hisobga olish va ijtimoiy moslashuvini ta’minlash jarayonidir.

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, DEGSga ega bolalar an’anaviy ta’lim usullarida to‘liq samarali o‘zlashtirishga qiynaladilar. Biroq inklyuziv ta’limda qo‘llaniladigan individual yondashuv, moslashtirilgan o‘quv dasturlari, qisqa va aniq topshiriqlar, vizual va interaktiv metodlar hamda rag‘batlantirish tizimi ularning ta’lim jarayonida faol ishtirokini ta’minlaydi.

Shuningdek, inklyuziv ta’lim nafaqat alohida ehtiyojga ega bolalar uchun, balki barcha o‘quvchilar uchun ijobiy ijtimoiy muhit yaratadi. Sog‘lom bolalarda bag‘rikenglik, empatiya, hamkorlik va ijtimoiy mas’uliyat kabi muhim kompetensiyalar shakllanadi. Bu esa jamiyatda diskriminatsiyani kamaytirish va teng imkoniyatlar tamoyilini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Biroq tizimni to‘liq rivojlantirish uchun bir qator muammolar mavjud: o‘qituvchilarning maxsus tayyorgarligi yetishmasligi, metodik resurslarning cheklanganligi, sinfdagi o‘quvchilar sonining ko‘pligi va infratuzilmaning yetarli darajada moslashtirilmaganligi. Ushbu muammolarni bartaraf etish uchun davlat, ta’lim muassasalari va ota-onalar hamkorligi muhim ahamiyat kasb etadi.

Umuman olganda, inklyuziv ta’lim — bu faqat pedagogik yondashuv emas, balki insonparvarlik, tenglik va ijtimoiy adolatga asoslangan ta’lim falsafasidir. Har bir bolaning qobiliyatini rivojlantirish va jamiyatda o‘z o‘rnini topishi uchun inklyuziv muhitni yanada takomillashtirish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar (kengaytirilgan)

1. **O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni** (yangi tahrir), 2020-yil.
2. **O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-4860-sonli qarori** “Alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan bolalarga ta’lim-tarbiya tizimini takomillashtirish choralari to‘g‘risida”, 2020-yil.
3. **O‘zbekiston Respublikasining “Nogironligi bo‘lgan shaxslar huquqlari to‘g‘risida”gi Qonuni,** 2020-yil.
4. **UNESCO**. Policy Guidelines on Inclusion in Education, Paris, 2009.
5. **UNESCO.** Education for All Global Monitoring Report, 2015.
6**. Barkley R.A.** Attention-Deficit Hyperactivity Disorder: A Handbook for Diagnosis and Treatment, 2015.
7. **Vygotsky L.S**. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes.
8**. Xoliqov A.** Maxsus pedagogika asoslari. Toshkent, 2019.
9**. Olimov S.A.** “Inklyuziv ta’limda pedagogik yondashuvlar”, Zamonaviy ta’lim jurnali, 2022.
10. **Mamedova G.V**. Inklyuziv ta’limning psixologik-pedagogik asoslari, Toshkent, 2021.
11. **World Health Organization** (WHO). ADHD Fact Sheet, 2022.